

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

5^e jrg. nr. 9, mei 2002

Het Klimijzer 2001

De aanloop naar de uitreiking van Het Klimijzer 2001 op 22 februari j.l. had, vanuit publicitair oogpunt gezien, een bijzonder tumultueus verloop. Enkele dagen na het versturen van het persbericht verscheen in de zaterdageditie van Trouw al een flink artikel met foto over de fabrieksschoorsteen. Hierop volgde een enorme toeloop van journalisten richting STIF. Iedereen werd geïnformeerd en een passend advies gegeven voor hun tekst of uitzending, contacten gelegd en zo nodig werd er ook zelf opgetreden op radio (Radio2 Vara ontbijtradio) en TV (KRO Ontbijt TV en RTL 5 in 't land). Alles bij elkaar een overrompelende aandacht voor de uitreiking van de STIF-prijs, maar... daar is het tenslotte allemaal om te doen - aandacht krijgen voor het fenomeen fabrieksschoorsteen. We kunnen wel zeggen dat dit voor meer dan 100 % is gelukt.

Van Oerle Boxtel

De middag van de prijsuitreiking zelf was ook een succes. De bus was genoeg volgeboekt. Om half één vertrok deze voor een rondrit langs de schoorsteen van Sint Oda in Sint Oedenrode en die van Van Oerle te Boxtel met onderweg deskundige uitleg. Rond

half drie bereikte het gezelschap het gemeentehuis van Boxtel waar de officiële uitreiking van de Klimijzers

Uitreiking van de Klimijzers 2001

door de voorzitter van STIF, Arjan Barnard, plaats vond. De beide gemeenten kregen vervolgens gelegenheid om een toelichting te geven op de totstandkoming van de restauratie van hun fabrieksschoorsteen.

In het vervolgprogramma was tijd ingeruimd voor de antenneproblematiek en de schoorstenen in Nederland. Hiervoor waren twee bedrijven uitgenodigd, die zowel de technische kant van de antennes als de esthetische kant van het plaatsen hiervan toelichten. Ulla Dannijs van telecommaschappij Dutch Tone schetste de beweegredenen voor het gebruik van onder meer monumenten en in het bijzonder fabrieksschoorstenen voor het plaatsen van antennes en welke zaken daarbij spelen. Peter van Brunsveld van de firma Camouflage liet zien hoe antennes op een verantwoorde manier kunnen worden geplaatst op monumenten. Daarbij gaf hij een aantal sprekende voorbeelden waarbij onderdelen van gebouwen door een replica van materiaal dat straling doorlaat werden vervangen om zo de antennes te verbergen. Het totaal beeld van een toren of schoorsteen wordt daarmee geen schade aan gedaan. De middag werd afgesloten met een borrel, die werd aangeboden door de gemeente Boxtel.

Firma Geelen

Naast de twee grote bekende schoorsteenbouwers in Nederland, Canoy Herfkens en De Ridder, waren er diverse kleine schoorsteenbouwers en aannemers in dit werkveld actief. Soms duikt plotseling in archief-

Schoorsteen Van Heek & Co, 1927
Losser, 55 meter. Bouwer Fa. Geelen

stukken een naam op, maar dit keer kwam STIF op een andere manier in aanraking met een historische schoorsteenbouwer. Door alle publiciteit rond het Klimijzer hebben verschillende particulieren gereageerd waar- onder iemand met de naam Geelen.

Zijn vader was eigenaar van een bouw- onderneming onder

dezelfde naam, die in de periode 1911 tot en met 1930 ruim 110 fabrieksschoorstenen heeft gebouwd. De firma P.J. Geelen was gevestigd in Neer en bouwde aanvankelijk in de lokale omgeving.

<p>1) Schoorsteen Alkmaar hoog 55 m. inhoud 2.500 m³ van 1800. gemaakt van Londen. 1800 m³ hoog 35 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>2) Schoorsteen Wierden hoog 50 m. inhoud 4500 m³ van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>3) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>4) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>5) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>6) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>7) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>8) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>9) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p> <p>10) Schoorsteen Breda 10 m. van 1800. gemaakt van Londen.</p>	<p>11) Schoorsteen Philips van Londen. hoog 55 m. van 1800. met oppervlakte van 1800 m². van Londen. 1800 m³ hoog 55 m. met oppervlakte van 1800 m². met Londen gemaakt van Londen.</p> <p>12) Schoorsteen Philips van Londen. hoog 55 m. van 1800. met oppervlakte van 1800 m². van Londen. 1800 m³ hoog 55 m. met oppervlakte van 1800 m². met Londen gemaakt van Londen.</p> <p>13) Schoorsteen Philips van Londen. hoog 55 m. van 1800. met oppervlakte van 1800 m². van Londen. 1800 m³ hoog 55 m. met oppervlakte van 1800 m². met Londen gemaakt van Londen.</p> <p>14) Schoorsteen Philips van Londen. hoog 55 m. van 1800. met oppervlakte van 1800 m². van Londen. 1800 m³ hoog 55 m. met oppervlakte van 1800 m². met Londen gemaakt van Londen.</p> <p>15) Schoorsteen Philips van Londen. hoog 55 m. van 1800. met oppervlakte van 1800 m². van Londen. 1800 m³ hoog 55 m. met oppervlakte van 1800 m². met Londen gemaakt van Londen.</p>
---	--

De aannemer hield in een schriftje nauwkeurig bij welke schoorstenen hij bouwde en voor welk type bedrijf. Soms staat ook vermeld in welke tijd de schoorsteen werd voltooid en welke kosten ermee gemoeid

waren. Gelukkig is dit schrift bewaard gebleven. Het is een bijzonder document dat inzicht geeft op de wereld van de schoorsteenbouwers.

Varende schoorsteen

In het kader van 'Friesland vaart' zal in de periode van 21 tot en met 29 juni een spectaculair schouwspel te zien zijn. Een vloot van zo'n 300 schepen zal van Dokkum naar Lemmer trekken langs de vroegere 'baksteenroute'. Tussen deze schepen bevinden zich twee pontons met straatplaveisel, lantaarpalen en bankjes. Dit ensemble beeldt het dorpsplein uit. Overdag wordt gevaren, maar 's avonds veranderen de pontons in een bruisend theater. Op één van de pontons staat een schoorsteen van 40 meter als symbool

van de industriële revolutie.

Dit is het middelpunt van de festiviteiten.

De schoorsteen, ontworpen door Bart

Dijkstra, is tot 5 meter

hoogte opgemetseld,

daarboven

bestaat hij

uit multiplex en zeildoek. Dit gedeelte is flexibel. De

schoorsteen symboliseert het element Vuur. De voor-

stellingen onderweg gaan over het gevecht tussen

aarde, lucht, water en vuur. De slotvoorstelling vindt

plaats bij het Wouda-stoomgemaal in Lemmer op 29

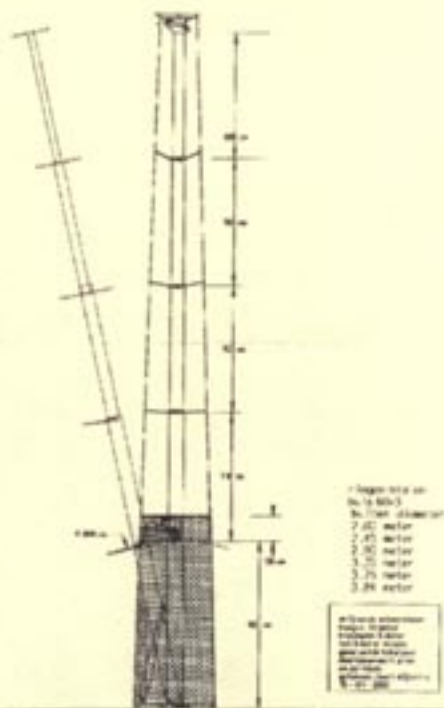
juni (Schoorsteen gebouwd door de firma Geelen). Hier

krijgt het gevecht van de elementen zijn definitieve

einde. Spektakel op het water met een schoorsteen als

leidend element. Meer informatie treft u aan op:

www.frieslandvaart.nl.

1. Hoogte tot op
2. 1. 50 m
3. 1. 10 m diameter
4. 1. 20 m
5. 1. 15 m
6. 1. 10 m
7. 1. 5 m
8. 1. 2 m
9. 1. 1 m

TREKBANDEN

In deze rubriek wil STIF geïnteresseerden in (fabrieks)schoorstenen op de hoogte houden van lopende acties inzake beheer en behoud van schoorstenen.

Balk

De zuivelfabriek in Balk wordt gesloopt. Voor de historische schoorsteen bestaat bij de gemeente belangstelling om deze te behouden. De schoorsteen heeft een basis uit de periode 1880-1904 met massieve radiaalstenen. Daar bovenop is een moderner gedeelte gebouwd.

Breda

Wasserij De Zon zal op termijn met haar activiteiten stoppen. Bij dit complex staat één van de laatste schoorstenen in Nederland gebouwd met gele radiaalstenen. Vanuit dat oogpunt alleen al is waakzaamheid geboden. STIF zal de situatie ter plekke in de gaten gaan houden.

Delfzijl

Vermoedelijk in juni zal één van de laatste steenfabrieken in Groningen het fabriekshek sluiten. De firma Hijlkema moet noodgedwongen door de slechte afzetmarkt het 99 jaar oude bedrijf stilleggen. Al een aantal jaren daalde de omzet sterk. In de steenfabriek werden stenen voor binnenmuren geproduceerd onder meer voor de Duitse markt. Het fabriekscapex is nog grotendeels authentiek, met ovens en droogschuren en een smalspoornetwerk op het terrein: met andere woorden een uniek geheel. 't Is niet voor niets dat de eigenaar Jan Hijlkema in een kranteninterview suggereert: "Ik denk dat ik er maar een museum van maak". De 40 meter hoge schoorsteen van de fabriek is ook nog intact (zie watermerk deze pagina). Deze dateert uit circa 1916. In de pijp, die is opgebouwd met rode baksteen, staan de jaartallen 1865 en 1916.

Hopelijk zal het gehele complex een goede herbestemming krijgen.

Den Hoorn

De gemeente Schipluiden heeft na restauratie van de tuindersschoorsteen uit ca. 1900 aan de Hoomsekade (zie *Rookpluimen* nr.3) deze in november 2001 als gemeentelijk monument aangemerkt. De waardering van de schoorsteen luidt: "...[het] "is de enige overgebleven in de gemeente Schipluiden en als herinnering aan de tuinbouwgeschiedenis in het dorp en daarom van hoge monumentale en cultuurhistorische waarde". Een goed voorbeeld van hoe het ook kan. De schoorsteen staat nu aan de ontsluitingsweg van een nieuwbouwwijk.

Schoonhoven

STIF ontving enkele schriftelijke reacties van particulieren in Schoonhoven, die zich zorgen maken over de mogelijke sloop van de fabrieksschoorsteen uit ca. 1930 van de verffabriek Hasco aan de Lek. De start van dit bedrijf onder de naam Hermann A. Schreuder & Co. ligt zo rond 1891 aan de Voorhaven. De firma is in het kader van het stedelijk ontwikkelingsbeleid gedwongen om het gebied te verlaten. Op de plaats van de fabriek zal een nieuwbouwwijk verrijzen.

Gezien de landmarkfunctie, zowel van het land als vanaf de rivier gezien, van deze markante pijp met erop geschilderd de naam HASCO, heeft STIF het initiatief genomen om alle betrokken partijen rond de tafel uit te nodigen en het gesprek over behoud aan te gaan. Zeker nadat in opdracht van STIF is onderzocht dat behoud van de schoorsteen niet op extreme kosten zal stuiten, loont het de moeite om actie te ondernemen. In april vond het eerste gesprek plaats. Momenteel wordt door het bestuur bekeken welke stappen na deze positieve eerste ronde genomen kunnen worden, die uiteindelijk tot behoud van de pijp kunnen leiden.

TREKBANDEN

Wie is de eigenaar?

Bij een actie voor behoud van schoorstenen speelt regelmatig vooraf aan een restauratie de vraag van wie is of wordt de schoorsteen? Dit is een belangrijke vraag in verband met de kosten van beheer, onderhoud en bij aansprakelijkheid. Het bestuur is meerdere malen geconfronteerd met deze vraag en heeft zich daarom over deze zaak laten informeren door de notaris. De hieruit voortgekomen oplossingen inzake het eigendom van een schoorsteen zijn:

1. De eigenaar kan met de overheid of een speciale rechtspersoon afspraken maken over beheer, onderhoud en aansprakelijkheid.
2. De eigenaar draagt de schoorsteen met ondergrond over aan de overheid of rechtspersoon.
3. De eigenaar vestigt een recht van opstal ten behoeve van de overheid of rechtspersoon om de schoorsteen op zijn grond te hebben.

In alle gevallen zullen de wijze van onderhoud en de verzekering van het bouwwerk goed moeten worden geregeld. Ook de toegankelijkheid en het gebruik moeten worden vastgelegd. Conclusie is dat een recht van opstal met goed geredigeerde voorwaarden de meest geëigende oplossing in de onderhavige materie is. Voor geïnteresseerden is bij STIF een uitgebreidere toelichting voorhanden. (070-389 75 08)

Nieuwe publicatie

Onlangs verscheen een nieuwe publicatie van de hand van de in STIF-kring bekende Friedhelm Henseler met de titel: *Industriekultur im Schornstein- und Feuerfestbau. Franz Hof die Geschichte eines Unternehmens 1850-1993*. De omvangrijke publicatie (344 pagina's) behandelt de geschiedenis van de schoorsteen- en ovenbouwer Hof, begonnen in Frankenthal en met een latere vestiging in Frankfurt. In 1993 ging de firma op in Ooms-Iltner-Hof GmbH. Centraal staat de 150-jarige geschiedenis van het bedrijf waarbij op diverse aspecten wordt ingegaan. Interessant binnen deze verhaallijn is de ontwikkeling van de schoorsteenbouw: van de ambachtelijke bakstenen schoorsteen, via de Eisenbetonbauweise naar de huidige betonnen schoorsteen. Ondanks de typisch Duitse bedrijfsgeschiedenis is de publicatie

daardoor ook voor andere landen van belang. De firma bouwde overigens ook enkele schoorstenen in Nederland. Het boek is rijk geïllustreerd met zowel zwart/wit als kleurenfoto's.

De auteur omschrijft de publicatie in zijn inleiding als volgt: "In dieser Darlegung werden Menschen in ihrem familiären Umfeld, in ihrem Zeitabschnitt, aber auch beeinflusst durch technische und wirtschaftliche Entwicklungen, beschrieben, die letztendlich den Werdegang des Unternehmens bestimmten. Wir erleben eine Kulturgeschichte, die den Zeitraum vom Anfang der grosstechnischen Industrialisierung bis zur heutigen Zeit behandelt. Dabei sind verschiedene Epochen besonders aufschlussreich, weil sie für die technische Entwicklung bedeutsam waren. Es wird aber auch der zeitbezogene Stand der Technik im Schornstein- und Feuerfestbau über einem Zeitraum von 150 Jahren periodenbezogen diskutiert." De publicatie is een aanrader voor de specialist op schoorsteengebied.

(Uitgave CE-Verlag, Ratingen, ISBN 3-00-008217-4, ca. € 90,-)

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:
€ 15,- voor particulieren
€ 115,- voor bedrijven en organisaties
op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
Tel: 070-389 75 08
Email: kjhavelaar@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867
Email: juwelier.barnard@wolmail.nl